

پشتیوان ځلی و ځنځی شارک ل ناشاردا . . پشوا کاکی

شارکان مژووی کی دوورودرژیان هی ل بشاریکردن ل شیعردا، بام سرهځدانې ئوی پې دگوترت 'شعری شار' تا ادیېک تازې. ل مژووی ئدبیدا ئو بدلر، 'شاعیری لیریکی سږدمی سږمایې داری پشکووتوو' بوو ک ل ځځی بږهځمکانی وک 'وځنځانی پاریس' و هځویدا مانایې کی شعری استځینځ بخت سږ بابې تی پاریس ل ئدبدا، شعری شار وک ژانرکی ئدبی ب کسایې تی و شوناس و جوانیناسی ناواز و بځاګانی تایبېت ب ځی دامزړاند. لږو، ب ئوی بږ شعری شار بکځوین و ځنځی شار بکځین ک چووېت قناغکی تر و ک ئویش 'ناشار'، پوېست ل سږ چنځ خاځ بوستین ک ل شعری (مژووی شارک) ی پشتیوان ځلیدا دځینځ و.

پکځم:

شعری (مژووی شارک) ی پشتیوان ځلی ب تځیا ئاماژېک نیې ب ووکشی شارکانو و وک تځوړ یان پکهاټکې؛ بکوو لځځ قووېترینی کارکترکاندا پویندی دکات، لوانځیش چوارچووی شار و هځیاری شار. ژیانی شارستانی نوځی، ئزموون و سږچاوېکی زانیاری دځوځمځندر و ځراتر و ئاځتر و توندتر ل هږ کاتکی دیکې مژوو پشکځش ب ځځک دکات. توندترین و پشوتترین و کاریگرترین و پشبینځکراوترین زریانځکانی شارستانیېت دځات و، ب یې ځنځی مژووی شارک دکات تا وانگېکی جوانیناسی ب شارک بونیاد بنېت ک شاعیران ل پکهاټ ووکشکانی ژیانی شاردا بوانن و قوو بځو ل ناوږکځیدا.

دووځم:

شاعیر هځوی ئو دځات هاوسځنگی ل ځوان تایبېت و گشتگردا دروست بکات. ل ځځی شاعر و، قووېوونو ل پویندیې بځومار و ئاځزکانی 'شارک ل ناشاردا' دځات و، دکرېت بځین شاعیر ب داننان ب شاری ځځځبیری [وک ئوی ئستاګ ل مژوودا دژبېت] ازی نیې، بکوو لږی و، بځواداچوون ب ئرک و پکهاټ ئاځز و شاراوځکانی شارکې دکات. ئو تا استځوځ دځت: (شارک) دځنگی بځاځکانی بږزتر ل دځنگی

نووسـراکانی (، لـ ئاستـکانی 'فیزیـلژی'، 'درووناسی' و 'فینـمینـلژیای حـ'ـو، لـ یـشعـرـو، لـکـینـو و لـ کاریگـریـ ئـگـریـکانی شارستانی تی شارستانی لـسـر بوونی مرـف و هـست و سـز و بارـ یـحیـکانی کردوو کـ داـووخواو، لـ گـیـبـزکردنـو و یـبـت و بـدواداچوونی کـنـپـرستانـ بـ فاکتـرـ جـوهـریـکان، ووناکی هـشیاری هـناوـتـ سـر خـنـ لـ شارـکـ لـ ناشاردا ئـسقانـکانی دـردـکـو، شاعیری استـقینـ، هـمیشـ لـ شوـندایـ و خـی دـخاتـ دـرـو و یـناشوـن تا شوـن لـ ناشوـندا بدـزمتـو، بـ مانایـکی تر، ناشوـن و ناشارمان بـ دـردـخات با شاعیر سـر بـو جیهانـ شاریـش بـت، ئـو لـ قووـایـی شارـکـو کـشـکانمان بـ دـردـخات کـ (دـنگی زـ بـژر، ئیمام و ئیمانی ساختـ، جنـوفرـش، کچـ مـدل، سـماکاری کرـگرتـ)، جـی قووـایـی شاری گرتووـتـو و شار چووـتـ ناو ناشاربوونـو، ئـمـ شارـکـ دـورـ دراوـ بـو هـموو ئـاستـکردنـ، شارـکانی تری (هـرمـی کوردستانی باکووری عـراق) نـک هـر داـووخواون، لـ قووـایـی شاردا سـریان دـرنـهـناو، ئـمـ خانـ لـ مـژوو شارـکـ بـ تـنیا بـ شارـکی دیاری کراو نییـ، بـکوو ئـو لـ قووـایـی شارـکـو ناشاربوون دـردـخات بـ ئاستـک کـ بوونی مرـف گرینگتر لـ شار، چونکـ شار بـرهـمی بونیادی مرـفـ.

سـیـم:

بیرکردنـو و یـشعـری پشتیوان عـلی و خـنـی لـ شار، لـ جـگـرـو و یـ داـهـنـرانـی ئـزموونی شیعری بـ ئـزموونی شارستانییدا یـ، بـ کـکوـرگرتن لـ شاعر بـ گـیاندنی ئـو وزـ جووـاو و کـتوار دـیباتـ پـشـو، ئـویش ئـو کـتوار و مـژوو داـووخواونمان بـ دـنووسـتـو، کاتـک شاعیر لـ گـی شیعری خـنـیدـو دـستکاری شارمان بـ دـکات، استیـکـی 'وـنـی ناشارمان' نشان دـدات، بـ شـوـیـکی کاریگـر فـزای جوگرافی بـ فـزای دـروونی، کـتواری فیزیکی بـ کـتواری کولتووری، مادی بـ وزـی عـحی و هـروا ئـزموونـ یـزانـیـکانی ژیا نی شاریش بـ ئـزموونـ جوانکاریـکانی بـهای گشتگر دـگـت، لـ یـشعـرـکـیـو، فـرمان دـکات کـ لـ وانگـی تونـدی ژیاـنـو هـمیشـ بـشکنیـن، لـ وانگـی ئـاـزیـکـیـو لـ ژیان تـبـگـین، هـست بـ ژیان لـ چـیـکـیدا بـکـین و ژیان لـ کـی خـیدا ئـزموون بـکـین، دـپرسین کـ ئایا مـژوو چ تـمار دـکات کـ شاعر تـماری نـکات! بـیـ پشتیوان عـلی شاعر دـباتـ ناو هـموو تـو و کارـکتـر و جومگـکانی شارـو کـ لـ هـموو شوـنـکـدا ناشار خـی دـردـخات، ئـم ناشاربوونـیش تـواوی

هه موو شار کانی ئو هه رمه ی به خو گر داو.

به استی کاتک شاعیر هه وهی د ربه ینی ستم و خنکاندن و گرژی و پارچه پارچه بوون و تنیایی و و رانبوونی ژبانی شارک دات، نگینی و ووکشی شو و هه وا و ناو رکی به تاب یکی سرکی ونا دات. پشتیوان علی ته گیشتن و نگدان وهی خلی له بها فر لای نه سیاسی و کولتوورییه کی 'ئستاک' دا، به هه موو شتک له شارداد د رده بهت. ئو (زانا، نووسر، کتبه، شاعیر، هونه رمنند و مژوونووسه کانی) وک قوربانیه کی سیاسی و کولتووری ئم شار بهر باس دات. ئو س رده مهی که به دل ر شاعر کانی ته دا نووسیو، دژایه تییه کی توند بوو که له زنجیره یکه دژایه تی سه رنج اکهش پهک هاتبوو: گوره یی و مامناو ندی، ساماندار و هه ژاری، تازیه یی و به سه رچوون، بنیاتنان و له ناوچوون. ئم جه ره دژایه تیانه گه به ته گیشته و دات که مامناو ندی له گه ور ییدا، هه ژاری له ساماندا، به رج سته بوونه و له تاز گه ریدا و له ناوچوون له بیناسازیدا د ستنیشان بکن. ئه نجام که تی تیا هه سته کی جوانیناسی نو نییه، به کوو دید کی تازیه به جهان. پشتیوانیش له هه ناس به که ترین وشه کاندا که تا ئه سته نووسراو، دخی ناجه گریبوونی مرهف و ئازاری ته تکر دن وهی قبوو کردنی چاره نووسه کی په شو خته و دیاریکراو د خاته وو.

چوارم:

پشتیوان علی وک پا به ندبوونی به وانگه یی کی که تواریانه به شاعیری شار، له یی شاعیری 'مژووی شارک' وه، به شه و یی کی با به تیانه و سه نه یی ته که تواری شار و به حی شاری، شاری ته خند کردوو، به ئو وهی بونیاد بنر ته و و له ناشار دوور بکه و ته و. ته خند یی شاعیری شاری، له وانگه یی کی که تواریبینه و، له دوو ئاستدا خلی د رده خات؛ یی که م: گه شه س ندنی شار کهان ته نیای گه شه س ندنی شاعیری شار کهان دات. شاعیران له سه ر بنده مای ناسینه و یان له گه شارستانیه تی شارستانه، به ته نه کی گه رم و سه زرداری، ستایشه کانیان به شار که د رده بهن. دوو م: به گرنگیدان به سه رکوت و له ناوچوونی توندی سرووشتی مرهف که به هه شارستانیه تی ته کنه له ژبای نو یی ته و و درووست بوو، شاعیر وک بیر که ره و و ته خند کار که له زمانه شاعر و، ز مه نه سازی دات و به د وریدا بسوو ته و.

شاعیر به چاویلکه یی کی مه د رنه و، د جه ته ناو قوو یی شار و که شار له جوو دایه، له جوو یی کی ناشاریه. ئم جوو ته ناشاریه به ره نجامی له سه ندنه وهی خودی جوو و به حی و سه رک که کی هاوشاری و ته حی کولتووری و مه عریفیه و جوو یی ته خزاوی سیاسی. ئو فره یی

کلیلی شیعری ځنډۍ شاری لای شاعیر، تنیا له بکاره ښانی شار و
دانیشتوانه کیدا نیی وک خاۍ دسټپک، بکوو درېۍ نیی
کاریگۍ ریی پررسمندی کتواری شار له سر ژبانی د و م مندی
ناو وای ماشینی هـز خـحیزبـکانـو. ئو تا ماشینه هـز
خـحیزبـکان تـراتـن بـناو شـاردا دـکـن تا شار له ناشاردا هـناس
بدات و گیانه یای بت.

(پاشاکان به ئو وای له پیربوونیان بگرن، دن به ئر
دستۍ کانیا به ئر میوانداری دکن.
دوژمنۍ کانیا له ر ناست دکن و / گرېب دستۍ کانیا له ر د نووسن
ش رابی سر رک وتنه کانیا له ر هـد د دن
نـیارۍ کانیا له ر د خـنـ قـفـز و / نـوۍ کانیا له ر د کن به
جـنـشین.)

شاعیر سرقا به ئاشکراکړنی باری د روونی و تن وانیډ کانیا و
له کتاییدا نمایشکړنی یاری نه وان گشسمندی مری شار و
گشسمندی کم مایۍ تی و زا بوونی ماشینی هـز کان ک هـموو
شتۍ کان پچـوانـ د کات و. هـموویان دن بشداری به کار کتۍ ر کان
دکن تا بشدار بن له ناشاردا. ناشار خـپـناسـکـردنـوۍ یـکی تر
له شاردا ک جووۍ یـکی به جووۍ یـ. وتار د دن، به ئو وای به د نگی
به سر گوتاردا بت. نمایش د سازنن، به ئو وای شان به د ننگ بکرت.
به نمایش ساز د سازنن و شان به د ننگ د کرت، چونک ماشینی هـز
خـحیزبـکان، هـاتوون کار کتۍ ر کانی شاریان هـناو له
هاونیشتمانی و بیگ دن به هاو خـحیزبی و ئو وای ئازادان ش له
شاردا سـرقاۍ گوتار و نای و ت شار به ر و ناشار به وات،
ووب ووی دخی 'ناهاوو تیبوون' ی دکن و.

شیعری شار تنیا هر بابۍ تی بابۍ نیی؛ له و ش گرنګتر،
د ر کیکړدنی هـست و ئزموون جـراوـجـر کانی مـرـفـ له ناو
شارستانی تی شار کدا. تنانۍ ئگر ئو شیعری ک له م هـست و
ئزموون د ر کیاندا سـر هـد دات، تـوـر و ناو ر کی
شارستانی نش بت، هر د بت به شیعری شارستانی هـژمار بکرت.
شیعری شار بنکۍ کارید له سر کۍ جومگ کان. وک له سر و شاعیر
کار کتۍ ر کانی پک و گر داو، به ئو وای به ر نجامی
'ئا استۍ کړدنی ناشار' د ربخات. تیشک د خاتۍ سر تن وانیډ
د روونی و باری د روونی ئوان. ئم ئامانجی بنۍ تی شیعری شار
ک به ناوی 'مژووی شار' و ت ماری کردو. به مژووی شار ک؟
به ئو وای شاعیر پمان بت ک ئو شار ی تیدا خۍ مژووی کی
به ره م هـناو، پاشاکان و سر ک کان دن به کار کتۍ ر و چینۍ کانی

کەمە ئاشار بخەنە ناو مەژوو. ئەم بە ئاشارکردنە بە ئووە و وزەکان بگەننەو ناو ماشینی هەژەکانی خەحیزبەو.

پەنجەم:

شیعری شاری لە مەژووی شارەکی پشتیوان عەلیدا، کلێلەکە؛ ئویش هەر ئووە نییە کە ئایا بە چوارچەوێکی ژیاڵی شارە کە بکرێت و یان نا، بەکوو ئووە کە ئایا خاوەنی هەشیارییەکی شارستانیە یان نا. تەنانەت ئەگەر ئامانجی دەرەینی جەوهەری شاریش نەبێت، ئەگەر هەشیارییەکی شارستانی وون پیشان بدات، دەبێت هەر بە شیعری شارستانی هەژمار بکرێت. ئەنگە شوێنی دەرەکی شارە کە بە شوێنەکی کە نکرێتی و نا نەکرێت، بەبەم بیرکردنەوێکی شارە کە گشتگیر. بە کورتی خەندەکردنی لە ئێمە شیعری شارییەو، سنووردەر نییە بە وەناکردنی دیمەنە ئەستەقینەکانی شار و ئیکەلەژیاڵی شار، بەکوو شار وەک شوێنەک و هەندەک شەوازی هونەری بە کار دەهەندەت بە دەرەینی هەست و ئەزموونە دەرەوینی شەوێراوەکانی مەرقە و ئو کولتوورە ئێحییە کە شاری لەسەر بونیاد نراوە.

کە واتە عەقەییەتی شار چییە؟ ئو ئو جەرە خەبەزلزانیە نییە کە دانیشتوانی شار بەرانبەر بە ناهاوو باتیاڵی تری شارەکان نیشانی دەدەن، هەر و هە ئو خەبەزلزانیە و کورتەبینییەش نییە کە لە جیهانی دەرەو دایەنەبێت. ئەوانگە شاعیر بە شارە کە یارمەتیدەرمانە بە تەگەیشن لە عەقەییەتی شار.

(بەنەرەن لە هەموو شارە دوورەکانەو دەرە، دەرە و لە یەرە درێژەکاندا سەرە دەرە.

شەمەندەفەرەکان دەرە و فارگەنە پە لە سەرەشینەکانیان لەرە خەیی دەکەنەو.

ئەم شارە سەکەییەکی گەورەیی / گەر دەرەتاشەکان شەووەژ لە کاردا بن / هەشتا ناتوانن کورسی پەویست بە هەبەیی نەمايشەکانی دابین بکەن.)

ئەم شیعەرە وون و ئاشکرایە مەژووی شارەکی پشتیوان عەلی، بە شوێنەکی بەرچاو پەرە بە سەرەهەدان و گەشەسەندە شیعری شارەکانی داو. بەاووەوون بە شار و ئینکاریکردنی، پەرستنی تەکنەلۆژی و سرووشتەپرستی، هەستە نەتەوایی و تاکەکەسییەکانی یان دنیا ییەکانی، هەستە مەژوویی و نوێیەتیەکانی، هەموویان یەکەگەرنەو، ناکەکن، دەرەمەندەو و دەرەچە ناو یەکتەرەو و گەژییەکی گەرمەو پەک دەهەنن. ئەمە تەبەندییەکی ئێحە هاوێشی شاعیر و پاشخانەکی دەرەوون بەرچاو بە تەکچوون و گەنەانی شوێنی جوانیناسی شار بە ئاشار. ئەم دەرەوتنە ئێحە دەبێت لەگەڵ کەتواری شاردە تەکەو

بـت و هـست و ئـزمـوون و ئـنگـدانـوـی شارـکـ بجـوـوـنـت لـ
ئاـوـگـوـگـی دینامیکیدا کـ دیمـنی شار و دـرووناسی و ئـح و هـزی
خـحـیزب ئاشکرا دـکات.

شاعیر لـ مـژووی شارـکـدا، شایـتـحای چاوی یـکـمی ژیا نی شارـ. ئـم
شاعیر لـ شـوـیـکی شارـدـستانـ، کـتوارـکانی ژیا نی شار لـ
چاندنـوـی عـقـیدـتی شارستانی استـقینـ دـخاتـ وو. لایـنی هـر
چارـنووسـاز، چاندنی بیرکردنـوـی شارنشینـکـ. ئـم بیرکردنـوـی
لـ گـی هـوـوـ ناچـنـرت، بـکوو بـ شـوـیـکی سرووشتی گـشـ
دـکات. کاتـک شاعیر شیعـر دـنووسـت و خـنـی مـژووی ئـستای شارـکـ
دـکات و لـ ناشاردا خـنـی بـ پیرـزگردنی شار دـکات، پـی وایـ کـ
سرووشتی شار هـم دـستکاری کراو و هـم شـوـنـراو و هـم کارـکتـری
چینـکانی تریش بـشارن لـ ناشاردا. بـی شاعیر دـبینـت پـژـی
ناشار لـ شاردا بـرانـبری دـکـرت. پـژـ بکات.

شاعیر لـ گـی شیعـر و هـوـیداو و ئـزمـونـ ناوازـکانی ژیان
دـربـبـت، نـک تـنیا تـگـیـشتنـکی قوو لـ جـوـهـری شار، بـکوو
تـگـیـشتن و ئاشکراکردنی نهـنـیـکانی بوونی مرـقی ئـمـی شاریش.
شاعیر ئـرکی بـرپـرسـیارـتیـکی حـتمی هـی لـکـاتی
ووبـوونـوـی مـژووی شاردا. نـک هـر دـخی ژیا نی شارـکان وـنا
دـکات، بـکوو گوزارشت لـ ئـنگـدانـوـی دانیشـتوانی شارـکانیش
دـکات لـسـر سـردـم و شوـنـکـوتنـ حـیـکـانـان.

شیعری شارـکان لـ سـدی بیستویـکـمـو گـانـکاری نوـی بـسـردا
هاـتـوـ. ئـم شیعـری پـشتیوان عـلـیش هـر بیرـوـری شارـکـ نیـ،
بـکوو مـژووی شیعری شارـکـ لـ قووـایـی شارـکانـدا کـ ئـمـیش
سـنـتـری شار و بـر و ناشار ئـیـشتوـ. لـ مـژووی شیعری شاردا،
نووسین لـسـر ئـم پـوـر سـبـارت بـ تاکـ شارـکـ دـگـمـنـ.
بـاوبوونـوـی ئـم شیعـر، پـر سـنـدنـی شیعری شارـکان بـرـزتر
دـکاتـو بـ قـناغـکی نو، لـ ئاـهـنـگـکی سادی شاردا تـدـپـت
بـ سـرلـبـر لـکـیـنـو لـ پـیـوـندیـ ئاـزـکـی نـوان شار و
مرـقا یـتی.

لـ پـشت بریقـی درـوشاوی شارـکانـو، شـلـیـکی دووکـاوی هـی کـ
فشارـکی بـئـنـداز بـ ژیا نی درووست کردوـ. ئاشکراکردن و
خـنـگـرتن لـ نـخـشیـکانی شار، بابـتـکی سـرـکیـی لـ شیعری
شارـکانـدا. ئـم شیعـر شـخـنـی 'کـیلـبوونی تـکـای چینـکانی
کـمـ' دـکات. کـ بـگومان شیعری شارستانی لـ نوـنـرایـتـکردنی
کـتواردا، فرـچـشـنی و دـوـمـندی و ئاـزی پـشان دـات. کلـلی
ئـم 'شـو سادـی' لـ پـیـوـندیـ دانـبـاوـکـیـدا یـ لـگـ
یـالیزمدا. دـتـوانـرت بـین شیعری مـژووی شارـکـ، چ بـ سـزـو

ستاییشکردنی شار بـت یان بیرکردنـو و خنـگرتن لـی، گ و
یشـی لـ کـتوار شاریـکاندا هـی کـ نووسـران ووبـووی
دـبنـو.

پـشـوا کا کـیی

تشرینی دووـمی ۲۰۲۵
شوـنپـ: قـادزـ ئاسیا - زوی

پـراوـز:

[1]. خنکاو لـ مـژوودا، پشتیوان عـلی، ناوـندی شنبیری هـند،
چ ۱، ۲۰۲۵، ل ۳۰

[2]. خنکاو لـ مـژوودا، هـمان سـرچاوـی پـشو... ل ۲۵

[3]. هـمان سـرچاوـی پـشو... ل ۲۷